

Prawna ochrona życia a Konstytucja i Konkordat

Autor tekstu: **Beata Witkowska**

Ekspertyza Beaty Witkowskiej dotycząca prawnej ochrony życia w świetle obowiązujących przepisów prawnych, Konstytucji uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 r. i przepisów Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską przygotowana na zlecenie poseł Danuty Ciborowskiej (5 maja 1997 r., Warszawa)

Odpowiadając na zlecenie Pani Poseł dotyczącego wykonania ekspertyzy na temat określony w tytule uprzejmie przekazuję poniższe opracowanie:

I. Wśród Przepisów Konstytucyjnych utrzymanych w mocy na podstawie art. 77 Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą RP oraz o samorządzie terytorialnym, uchylającego Konstytucję RP z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz.U. z 1992 r. Nr 84, poz. 426) nie znajdujemy przepisu, z którego można by wyprowadzić obowiązywanie w obecnym systemie prawa RP konstytucyjnej zasady prawnej ochrony życia. W rozdziale 8 wymienionych Przepisów Konstytucyjnych, w którym mowa jest o podstawowych prawach i obowiązkach obywateli zapisu o prawnej ochronie życia nie ma.

II. Obowiązujące w RP przepisy prawne dotyczące ochrony życia zawarte są natomiast w stosownych przepisach ustawowych i takie rozwiązanie prawne jest zgodne z układami międzynarodowymi, które Polska ratyfikowała.

Należy tu wskazać przede wszystkim na **Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych** otwarty w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. i przyjęty przez Polskę w Warszawie 3 marca 1977 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167) oraz na **Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności** (potocznie nazywaną *Europejską konwencją praw człowieka*) sporządzoną w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284), która weszła w życie w stosunku do Rzeczypospolitej Polskiej 19 stycznia 1993 r. W Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych o ochronie życia mowa jest w art. 6, który m.in. stanowi:
*„1. Każda istota ludzka ma przyrodzone prawo do życia. Prawo to powinno być chronione ustawą. Nikt nie może być samowolnie pozbawiony życia.
2. W krajach, w których kara śmierci nie została zniesiona, wyrok śmierci może być wydany jedynie za najcięższe zbrodnie zgodnie z ustawą, która obowiązywała w chwili popełnienia zbrodni (...) Kara ta może być wydana tylko na podstawie prawomocnego wyroku wydanego przez właściwy sąd.(..)
4. Każdy skazany na śmierć ma prawo ubiegać się i ułaskawienie lub zmianę kary. Amnestia, ułaskawienie lub zmiana kary śmierci mogą być zastosowane we wszystkich przypadkach.
5. Wyrok śmierci nie będzie wydany w odniesieniu do przestępstw popełnionych przez osoby w wieku poniżej 18 lat i nie będzie wykonywany w stosunku do kobiet ciężarnych.
6. Nie można powoływać się na żadne postanowienie niniejszego artykułu w celu opóźnienia lub niedopuszczenia do zniesienia kary śmierci przez jakiegokolwiek Państwo Stronę niniejszego Paktu”.*

Natomiast w art. 2 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności określono:
*„1. Prawo każdego człowieka do życia jest chronione przez ustawę. Nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego, skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę.
2. Pozbawienie życia nie będzie uznane za sprzeczne z tym artykułem, jeżeli nastąpi w wyniku bezwzględnie koniecznego użycia siły:
a) w obronie jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą;
b) w celu wykonania zgodnego z prawem zatrzymania lub uniemożliwienia ucieczki osobie pozbawionej wolności zgodnie z prawem;
c) w działaniach podjętych zgodnie z prawem w celu stłumienia zamieszek lub powstania”.*
Zatem, jak z powyższych przytoczeń widać, międzynarodowe regulacje prawne, które dotyczą

zagadnień praw człowieka nie stawiają wymogów aby prawna ochrona życia zawarta została w akcie prawnym najwyższej rangi w danym kraju. Wskazuje się jedynie, iż taka prawna ochrona życia każdego człowieka (zamiennie mówi się o istocie ludzkiej) winna być zagwarantowana ustawą. Oczywiście sprawą zasadniczą jest sposób interpretacji poszczególnych pojęć pojawiających się w tych aktach prawnych.

III. Na tym tle wypada stwierdzić, że na mocy przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r. zasada prawnej ochrony życia zostaje w znaczący sposób umocniona. Po pierwsze w **art. 38** określa się, że *"Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia"*. Zasadzie tej nadana zostaje zatem w prawie stanowionym najwyższa ranga bowiem w **art. 8 ust. 1** pojawia się jednoznaczny zapis: *"Konstytucja jest najwyższym prawem Rzeczypospolitej Polskiej"*. Po drugie - w kontekście interesującego tu nas zagadnienia - należy również wskazać na równie wyraźną treść zawartą w **art. 9**: *"Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego"*.

IV. Wskazując na ten ostatni przepis w odniesieniu do zagadnienia prawnej ochrony życia w Rzeczypospolitej Polskiej, przy założeniu rozpoczęcia obowiązywania przepisów Konstytucji uchwalonej 2 kwietnia 1997 r., jedynie w pośrednim stopniu można by go wiązać z przepisami zawartymi w Konkordacie podpisanym między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską. W żadnym z 29 artykułów tej - w swej istocie również międzynarodowej umowy - nie mówi się o prawnej ochronie życia. W preambule do Konkordatu pojawiają się natomiast określenia dotyczące: *"poszanowania praw człowieka; poszanowania godności osoby ludzkiej i jej praw"*; stwierdza się *"doniosły wkład Kościoła w rozwój osoby ludzkiej i umacnianie moralności"*. Zatem dopiero przechodząc do aksjologicznych rozważań dotyczących granic ochrony życia w jego początkowej i końcowej fazie zapewne na tym tle pojawiać się będą różnice interpretacyjne dotyczące treści tych zapisów. Wydaje się, że z chwilą wejścia w życie przepisów nowej Konstytucji oraz ratyfikacji Konkordatu w przyszłych dyskusjach dotyczących prawnej ochrony życia sięgać się będzie do argumentu, iż zawierając Konkordat: *"Rzeczpospolita Polska uwzględniła swe zasady konstytucyjne i ustawy, a Stolica Apostolska - (...) przepisy prawa kanonicznego"* oraz wskazywać na konieczność kierowania się *"powszechnymi zasadami prawa międzynarodowego, łącznie z normami dotyczącymi praw człowieka"* (przycięcia z preambuły do Konkordatu). Zatem w tym właśnie miejscu wracamy do zagadnień interpretacyjnych związanych przede wszystkim z przyjmowanymi zasadami aksjologicznymi.

Odnutowywany od kilkunastu lat rozpowszechniający się wzrost zainteresowania problematyką prawnej ochrony życia przejawiający się zarówno w dociekaniach prawników - teoretyków i praktyków - jak i w bardzo zróżnicowanej merytorycznie twórczości publicystycznej i popularyzatorskiej związany jest z zagadnieniami dopuszczalności przerywania ciąży oraz podjęciem w Polsce prac nad reformą prawa karnego. Nie bez znaczenia dla tych rozważań były treści zawarte w ogłoszonym przez Kościół *"Katechizmie Kościoła Katolickiego"* (wydanie polskie - Pallotinum, Poznań 1994 r.) oraz w papieskiej encyklice *"Evangelium vitae"* z marca 1995 r.

V. Przechodząc do aktualnie obowiązujących przepisów ustawowych, w których stanowiona jest prawna ochrona życia wskazać należy na rozdział XXI kodeksu karnego zatytułowany *"Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu"* (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.). W art. od 148 do 164 określone zostały sytuacje, w których przewiduje się sankcje karne za działania lub zaniechania działań (umyślne i nieumyślne), następstwem których jest zagrożenie ludzkiego życia lub zdrowia. Szczegółowe omówienie tych przepisów i związanych z nimi zagadnień nie stanowi jak rozumiem istoty przedstawionego do opracowania zagadnienia. W kontekście wymienionych w temacie aktów prawnych istotne wydaje się wskazanie, iż przepisy obowiązującego od 1969 roku kodeksu karnego przewidują:

1. obowiązywanie kary śmierci jako kary zasadniczej o charakterze wyjątkowym, przewidzianej za najcięższe zbrodnie (art. 30 § 2, art. 148 § 1)
2. karalność eutanazji (art. 150)
3. karalność za namowę lub udzielanie pomocy w doprowadzaniu człowieka do samobójstwa (art. 151)
4. karalność za czyny określone w art. 152 a i 152 b związane z niedozwolonym przerywaniem ciąży.

Odnosząc się do powyższych punktów pozwalam sobie przedstawić dodatkowe uściślenia.

ad 1) Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie kodeksu karnego, kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych grzywien i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. z 1995 r. Nr 95, poz. 475) nowelizująca prawo karne wprowadziła moratorium na wykonywanie kary śmierci (art. 5 wymienionej ustawy). Moratorium obowiązujące już od dłuższego czasu (choć nie miało do 1995 r. charakteru formalnego) miało być swego rodzaju pomostem między obowiązującym kodeksem karnym, a zgłoszonym już wtedy i znajdującym się w trakcie prac w Sejmie projektem kodeksu karnego, który wśród kar zasadniczych nie zawiera kary śmierci, czyniąc tym samym zadość standardom obowiązującym w krajach Europy Zachodniej. Moratorium stanowi swoistą formę odroczenia wykonania kary śmierci na okres 5 lat. W tym okresie nie stosuje się postanowień zawartych w art. 109 kkw. Osoby prawomocnie skazane na karę śmierci, które w prowadzonym w takim przypadku postępowaniu ułaskawieniowym nie zostały ułaskawione oczekują na wykonanie kary śmierci, odbywając praktycznie w tym czasie karę pozbawienia wolności. W ustawie jednak nie przewidziano uregulowania pozwalającego na zamianę kary śmierci na inną karę zasadniczą, w tych wypadkach, w których kara ta została orzeczona i nie wykonana (w RP kary śmierci nie wykonuje się od 1988 r.), jak i w tych wypadkach, w których może zostać orzeczona w czasie obowiązującego 5-letniego moratorium na jej wykonanie. Zatem status skazanego na karę śmierci nie został poddany regulacji prawnej. Przepis art. 5 ustawy nowelizacyjnej zawieszając na okres 5 lat wykonywanie prawomocnego wyroku kary śmierci wprowadził okres oczekiwania przez skazanych na rozstrzygnięcie o ich losie. Istnienie takich sytuacji - zgodnych z przepisami obowiązującego prawa trudno uznać za zgodne z art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, zabraniającym "niehumanitarnego traktowania" oraz art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Dla Polski, która ubiega się o przyjęcie do Wspólnoty Europejskiej, ogromne znaczenie ma przyjęcie przez państwa członkowskie Rady Europy Protokołu nr 6, którego art. 1 stanowi: "Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę ani nie może nastąpić jej wykonanie". Art. 2 stanowi, że państwo może przewidzieć karę śmierci w swym ustawodawstwie „za czyny popełnione podczas wojny lub w okresie bezpośredniego zagrożenia wojną”. Polska formalnie nie jest oczywiście związana postanowieniami Protokołu 6, którego nawet nie podpisała. Wydaje się jednak, że ratyfikacja tego protokołu jest tylko kwestią czasu. Odnosząc się do powyższych ustaleń warto wskazać, iż art. 3 nowego kodeksu karnego, uchwalonego w kwietniu przez Sejm stanowi: "Kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka" i rozumiany winien być jako bezwzględny nakaz troski o człowieka i jego godność w stosowaniu wszelkich kar i innych środków. Wyrazem kierowania się tak rozumianą zasadą humanitaryzmu w przepisach nowego kodeksu karnego jest rezygnacja z kary śmierci.

ad 2) Odnosnie problematyki eutanazji pozwalam sobie przekazać Pani Poseł w załączeniu do niniejszego opracowania kserokopię artykułu Krzysztofa Poklewskiego-Kozięła „O eutanazji w świetle nowych koncepcji prawnych” ze styczniowego zeszytu "Państwa i Prawa". W tekście tym w sposób profesjonalny zostały przedstawione aktualne postawy prezentowane wobec niniejszego zagadnienia.

ad 4) Problem prawnej ochrony życia podejmowany jest także - a niekiedy nawet przede wszystkim - w związku z obowiązywaniem na gruncie polskiego ustawodawstwa odrębnej **ustawy** dotyczącej warunków dopuszczalności przerywania ciąży. Celem ustawy z dnia 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. z 1956 r. Nr 12, poz. 61 i z 1969 r. Nr 13, poz. 95) obowiązującej do marca 1993 r. była "ochrona zdrowia kobiety przed ujemnymi skutkami przerywania ciąży (...)". Problem prawnej ochrony życia został wyraźnie wyartykułowany w ustawie z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. Nr 17, poz. 78, z późn. zm.), zgodnie z którą: "Każda istota ludzka ma od chwili poczęcia przyrodzone prawo do życia" (art. 1 ust. 1), "Życie i zdrowie dziecka od chwili jego poczęcia pozostają pod ochroną prawa" (art. 1 ust. 2). Przepis ten z dniem 4 stycznia 1997 r. w związku z wejściem w życie ustawy z 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 139, poz.

646) uległ zmianie i obecnie brzmi: "Prawo do życia podlega ochronie, w tym również w fazie prenatalnej w granicach określonych w ustawie" (art. 1). O tym jak wiele zagadnień może zostać podniesionych przez prawników w związku z takim kierunkiem nowelizacji omawianej ustawy traktuje artykuł Jarosława Majewskiego: "Karalność aborcji w Polsce w świetle ostatnich zmian legislacyjnych", którego kserokopię również pozwałam sobie przekazać Pani Poseł. Moje pełne odesłania do wskazanych publikacji miesięcznika "Państwo i Prawo" proszę potraktować jako wyraz obawy przed subiektywizmem w wyborze cytatów oraz niewątpliwymi walorami merytorycznymi obu tekstów dotyczącymi zagadnień stanowiących przedmiot powyższego opracowania. Na zakończenie niniejszych rozważań wypada jedynie skonstatować, iż problematyka prawnej ochrony życia również po wejściu w życie - mających obecny kształt - przepisów Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r. jak i nowego kodeksu karnego, w związku z jej bardzo silnymi powiązaniem z zagadnieniami filozofii i aksjologii zapewne nie przestanie wzbudzać powszechnego zainteresowania a niekiedy nawet emocji.

Załączniki kserokopie tekstów artykułów:

1. Krzysztof Poklewski-Kozieł, „O eutanazji w świetle nowych koncepcji prawniczych”, w: "Państwo i Prawo", zeszyt 1/1997, s. 49
2. Jarosław Majewski, „Karalność aborcji w Polsce w świetle ostatnich zmian legislacyjnych”, w: "Państwo i Prawo", zeszyt 4/1997, s. 65

Opracowała: Beata Witkowska

Ekspertyza wykonana na zlecenie poseł Danuty Ciborowskiej przez Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu. Kopia z własnego zbioru Czesława Janika.

(Publikacja: 18-11-2003)

Oryginał. (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,3018>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl